

Тема. Викриття колоніальної політики Росії у поемі Т. Шевченка «Кавказ».

Автор: Марушкевич Лариса Василівна,
учитель Рівненської ЗОШ №23

Мета. Спонукаати учнів до розуміння суспільно-політичної позиції Т.Шевченка у висвітленні теми, допомогти збагнути сутність образної символіки, досягнути художньо-філософський зміст поеми. Формувати вміння проводити літературознавче дослідження, розвивати навички виразного читання. Виховувати національну самосвідомість засобами образного слова Кобзаря.

Тип уроку. Урок поглибленого опрацювання художнього тексту.

Цілі уроку

Учні повинні знати:

- ідейно-тематичну основу, особливості композиції, сюжету поеми „Кавказ”;
- проблематику твору;
- суть політики російського самодержавства щодо народів Кавказу та її оцінку автором;
- місце і значення твору в доробку письменника.

Учні повинні вміти:

- розкривати значення образів-символів;
- знаходити приклади використання сатири, іронії та сарказму;
- визначати жанр твору;
- висловлювати й аргументувати власне ставлення до прочитаного.

Форми і методи організації навчальної діяльності. Індивідуальна, групова, робота в парах, евристична бесіда, асоціативна павутина, мікрофон.

Домашні випереджувальні індивідуальні завдання:

1. Колоніальна політика російського самодержавства: війна проти народів Кавказу.
2. Передумови написання поеми.
3. Смысловий зв'язок епіграфа до поеми зі змістом твору.
4. Прочитати поему. Скласти план.

По силі, вибуховості, безпосередності „Кавказ” не має рівного собі твору. Ця поема валить, трощить, палить, вбиває іронію, морозить правдою, смішить блискавками

порівнянь, поки в сердечнім спомині друга не знайде кінцевого тихого акорду.

Б. Лепкий

Хід уроку:

I. Мотиваційний етап.

1. Забезпечення емоційної готовності учнів до сприйняття змісту уроку.

Мікрофон

- Висловіть своє ставлення до будь-якої війни.

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

Асоціативна павутина

- Які у вас виникають асоціації зі словом „Кавказ”?

- Чи панує мир на цих землях зараз?

- Чи були спроби загарбання їх у минулому?

II. Цілевизначення та планування.

Війна завжди несе страждання, кров, смерть. Вона споконвіків була одним із способів доведення верховенства одного народу над іншим.

Тема нашого уроку „Викриття колоніальної політики Росії у поемі Т.Шевченка „Кавказ”. Сьогодні спробуємо зрозуміти суспільно-політичну позицію Т.Шевченка щодо цієї війни.

Сформулюйте очікувані результати уроку. Ознайомтеся, будь ласка, із запропонованими цілями й узгодьте їх із власними.

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Перевірка випереджувальних індивідуальних завдань

1. Історична довідка про події загарбницької війни російського самодержавства на Кавказі.

2. Передумови написання поеми.

Робота з текстом

Виразне читання поеми п'ятьма заздалегідь підготовленими учнями.

Визначення рівня емоційного сприйняття тексту:

- Які картини виникли у вашій уяві під час слухання?

- Які художні образи ви помітили?

- Що вас найбільше вразило?

- Без сумніву, поема вирізняється особливою пристрасною емоційністю. Звернімося до епіграфа уроку. Така авторська настанова зумовила винятковий жанр: „Кавказ” – це лірична поема-соната.

Повідомлення учня-літературознавця на тему „Особливості жанру поеми „Кавказ”.

Лірична поема – великий переважно поетичний твір, у якому розгортається широка панорама почуттів, переживань і думок героя, а епічний сюжет відсутній.

Однак Шевченко створив не лише ліричну поему, а поему-сонату, тобто запозичив жанр музичного мистецтва. І це зробило „Кавказ” цілком неповторним.

Соната (іт. sonata, від лат. sono - звучу) – жанр камерної музики, твір для одного або двох інструментів, що складається з кількох, переважно п'яти частин, заснований на протиставленні і розвитку двох тем, які подаються у різних тональностях. Ми маємо сонатну побудову „Кавказу”. Поема складається з п'яти частин, які розділено інтервалами в тексті, а також зміною тональності, інтонації авторського монологу, віршового розміру.

В основі композиції – характерне для сонати протиставлення двох мотивів: викриття системи російського імперіалізму та співчуття поневоленим народам, прославлення борців за волю.

- Перевірка домашнього випереджувального завдання – плану твору.
Робота в групах.

1 група (частина „Прометей і Орел”).

1. Який емоційний малюнок постав перед вашим зором, чи не контрастує він із асоціаціями до слова „Кавказ”, висловленими на початку уроку?

2. Як реалізовується гармонійність звукового і смислового начала? Визначте засоби звукопису.

3. Знайдіть образи-символи, розкрийте їх алегоризм.

4. Зверніть увагу на займенник „наша”, яке його смислове навантаження?

5. Виділіть крилаті вислови, поясніть їх.

2 група (частина „Молитва”).

1. Розкрийте ідейно-художню сутність звернення до Бога:

- яким постає ліричний герой перед Творцем?

- до якого засобу вдається автор, щоб показати спільність долі усіх поневолених народів?

- простежте, чи відбувається зміна у звертаннях до Бога; спробуйте пояснити, чим це зумовлено?

- у яких рядках Шевченко виступає як пророк, суть пророцтва?

- як відбувається асоціативний перехід від небесного до земного?

2. Знайдіть крилаті вислови, поясніть їх.

3 група (частина „Полювання на волю”).

1. З'ясуйте роль повтору двох перших рядків. Як називається такий художній засіб?

2. Знайдіть рядки, у яких автор дає змогу висловитися Миколі І, а в його особі і всьому російському тоталітаризмові.

3. У яких рядках метафорична картина „цькування волі”

трансформується у реальну? Які результати загарбницької війни?

4. Які поетичні рядки є вершиною Шевченкового сарказму?

5. Як відбувається перехід від слави-ганьби до справжнього возвеличення горян?

6. Випишіть афоризми, поясніть їхню суть.

4 група (частина „Самовикриття російського самодержавства”).

Скласти план розділу, який би відображав облудність намірів самодержавства. Побудувати усне висловлювання на його основі.

Орієнтовний план відповіді:

1. Міф про добровільне приєднання Кавказу.

2. Іронічна характеристика тогочасного російського суспільства.

3. Умовляння непокірних горців підкоритися, умотивоване перевагами християнства.

4. Справжня суть національної політики російського самодержавства.

5. Лицемірство церкви.

6. Звернення до Сина Божого, спрямоване проти православної церкви як опори російського самодержавства.

7. Зв'язок між планом підкорення Кавказу та інших народів, зокрема України („... вже взяли і поле, і море”).

5 група (учні-літературознавці).

Простежте, де впродовж твору і з якою метою автор використовує сатиру, сарказм, іронію. Заповніть таблицю, дібравши приклади.

Відповідь – додаток 1.

Сатира Іронія Сарказм

Робота над частиною „Яків де Бальмен”.

- Яким настроєм пройнята кінцівка твору?

Робота в парах

Поміркуйте над поетичними рядками:

О друже мій добрий! Друже незабутній

Заплач з козаками дрібними сльозами

І мене з неволі в степу виглядай.

- Яку неволю мав на увазі Шевченко?

Перевірка індивідуального випереджувального завдання „Внутрішньо-текстовий зв'язок епіграфа та змісту поеми”.

Питання для виконання завдання:

1. Перекласти епіграф на українську мову.

2. Чи відповідає його емоційна тональність тексту поеми?

3. З'ясуйте зв'язок між змістом епіграфа та присвятою другу Якову де Бальмену.

4. Хто такий пророк Єремія, автор епіграфічних рядків?

5. Чи існує зв'язок між долею пророка та Шевченка?

Для підготовки відповіді скористатися джерелом: Куцевол О. Біблійні епіграфи у творах Т.Шевченка. // Українська мова і література в школі.

– 1993. – № 5, 6. – С.28

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап.

1. З якою метою Т.Шевченко звернувся до кавказької теми?
2. Яку суспільно-політичну позицію займав автор, пишучи твір?
3. Чи актуальна проблема загарбницьких воєн сьогодні? Ваше ставлення до неї, аргументувати.

Робота із дискусійною сіткою Алверманна.

- Оцінювання рівня навченості, научуваності, особистісного зростання.

1. Чого я навчився на уроці?
 2. Що було найцікавішим і чому?
 3. Які я виконував завдання, якими способами?
 4. Які труднощі зустрічалися, як я їх долав?
 5. Мій настрій на уроці.
 6. Побажання собі, учителеві.
- Взаємооцінювання у групах.

Домашнє завдання (диференційоване).

Обов'язкове:

- Вивчити напам'ять уривок із поеми (частина „Орел і Прометей”) та афоризми, уміти їх пояснювати.

На вибір:

- Підготувати усне повідомлення: „Образи-символи у поемі „Кавказ”, сатиричне зображення російського царизму у поемах „Сон” та „Кавказ”.

Випереджувальні домашні завдання.

1. Прочитати поему „І мертвим, і живим...”.
2. Індивідуальне завдання. Аналіз епіграфа до поеми і вступу (до слів „Нема на світі...”)

1. Перекладіть і прокоментуйте епіграф „Послання”:

- а) джерело епіграфа;
- б) як епіграф вказує на адресата;
- в) чи пов'язаний він із його назвою, жанром і текстом;
- г) чи подібний настрій ліричного героя і емоційний тон епіграфічної цитати.

2. Чому Т.Шевченко звинувачує „народолюбців” у тому, що вони „Господа зневажають”, знайти образи-символи, розкрити їх символізм.

3. Знайдіть два звернення-заклики, визначте адресатів, тон звернення.

4. Як ви розумієте слова „в своїй хаті своя правда, і сила, і воля”. Знайдіть у тексті рядки, що є їхнім смисловим продовженням.

5. Висновок.

Додаток 1

Сарказм Сатира Іронія

1. Градація-обурення у частині „Полювання на волю” від слів „Отам то милостивії ми...” до „... море розлилось”.

2. ...Слава! слава!

Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям, Слава!

3. Оксюморон

Од молдаванина до фінна На всіх язиках все мовчить, Бо
благоденствує.

4. Все покажем! Тільки дайте Себе в руки взяти.

1. Ви любите на

братові

Шкуру, а не душу.

2. Сатира на церкву:

За кражу, за войну, за кров, Щоб братню кров пролити просять, І потім
в дар тобі приносять З пожару вкрадений покров!

3. Просвітились! та ще й хочем Других просвітити, Сонце правди
показати Сліпим, бачиш, дітям. 1. Від „Нам тільки сакля очі коле...” до
„А тюрм! а люду...” Що й лічить”

2. ... крий нас Боже, Щоб крадене перекупать, як ті жиди. Ми по закону.